

Nr. 1 - 1959

IDAR KRISTIANSEN:

BREV FRA KNARRLAGSUND

12. januar 1959.

Til tross for at myndighetenes overgrep og Riksmålsforbundets opplysningsvirksomhet har skapt en ganske god forståelse for de dypereliggende problemer i dagens språksituasjon, finnes det ennå mange utover i vårt land som ser på språkkampen bare som en kamp om ordenes skrivemåte. Dette er vel særlig tilfelle i distrikt der noen egentlig språkkamp ikke har funnet sted, fordi det blant befolkningen ikke er divergerende oppfatninger om hvorvidt deres språk er det beste, enten nu dette er riksmål eller nynorsk. Denslags språklige idyller finnes på flere steder i vårt land enn de fleste kanskje er vilige til å tro. Det har bare i liten grad gått opp for befolkningen på slike steder at de er i ferd med å miste det språk som de tror seg å ha til odel og eie.

Like etter at jeg kom hit til Knarrlagsund, spurte jeg noen av stedets innvånere hva de mente om samnorsken. De så først en smule forvirret på meg, hva var det jeg mente? Omsider tok de seg sammen og svarte at nynorsk, nei, dét hadde de aldri kunnet fordra! Jeg bekjenner at jeg synes det var et godt svar, selv i uvitenhetens skikkelse kan sannheter åpenbare seg.

Her i Knarrlagsund er det visstnok bare riksmålsfolk. Finnes her en eneste samnorsk-tilhenger, har han sannelig dekket seg godt. Men selvsagt gjør det seg også her gjeldende en viss divergens i oppfatningene av hvordan enkelte av riksmålets ord bør skrives. I første rekke gjelder dette en håndfull ord, hvorav skal nevnes tre: Nu/nå, etter/etter, og sprog/språk. En lignende meningsforskjell har jeg kunnet konstatere også blant folkeskolens elever fra Laksevåg i syd til Honningsvåg i nord, i alle fall hva de to førstnevnte ordene angår. Formen språk synes å være ganske enerådende i folkeskolene, noe ingen bør bli forbauet over. Derimot burde i alle fall enkelte oppnorskere være forbauet over at ikke også formene nå og etter rår grunnen mer fullstendig, så mange år etter at 1938-rettskrivningen ble gjort gjeldende.

Jeg har hatt den ulykke å måtte trekkes med 1938-rettskrivningen ikke bare under min egen skolegang, men i egenskap av lærer også i årene etter. Jeg led kanskje ikke så meget under dens åk mens jeg selv slet på pultsetene, i alle fall var jeg ikke i særlig grad en slik lidelse bevisst. Men senere, etterhvert som det lærte og det gjennom litteraturen erfarte stadig oftere kolliderte og medførte alskens ulykker på papiret, har jeg opplevd mangen pinefull stund. Særlig pinefullt ble det da jeg begynte å ta bevisste steg i retning av lyrikken. Om du skriver etter i én stil og etter i en annen, så har få norsk-lærere så god hukommelse at de refser deg for det. Men skriver du det ene i ett dikt, og det annet i det på neste side, da får du gjennomgå! Da får du,

Idar Kristiansen

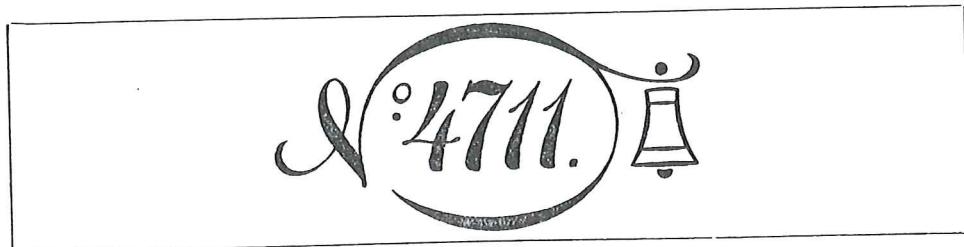
med god grunn, vite at du er språklig usikker, og måten det sies på er ikke alltid like høflig.

At det idag foregår en språklig utjevning, ikke bare mellom by og land, men også på tvers av landegrensene, synes å være et faktum. For oss som tilhører et lite språksamfunn må dette etter min oppfatning være en selvsagt fordel. Jeg kan ikke innse at en «oppnorsking» som medfører at riksmalet fjerner seg fra våre nabolands språk, gir oss verdier som oppveier de skadene vi pådrar vårt kulturelle liv om vi med vold fjerner de språklige mellomriksveier. Og jeg er forbausest over at dette argument ikke oftere har vært benyttet i språkkampen.

La oss etter denne tilsynelatende digresjon vende tilbake til sprog/språk, etter/etter, og nu/nå. Hvilke av de alternative former nettopp jeg foretrekker, har neppe synderlig interesse. Derimot har i alle fall jeg selv interesse av å lufte mine begrunnelser for valgene, blant annet for å kunne høste lærdom av eventuelle kommentarer.

Som mange av leserne, kanskje med en smule ergrelse, alt har lagt merke til, benytter jeg formen *språk*. Årsakene er i første rekke at formen har støtte i mitt nordnorske talemål som i de fleste dialekter ellers, og at formen faller sammen med den svenske form, noe som for meg veier like tungt som at formen *sprog* faller sammen med den danske.

Å forkaste formen *språk* med den begrunnelse at skrivemåten minner om ordet *åk*, kan nok gjøre seg i en konservativ festtale, men synes meg ellers å være en vel luftig begrunnelse. Det synes meg heller ikke vel overveiet å beholde formen *sprog* som riksmaalsbevegelsens «fanemerke», all den stund nettopp denne form har en lignende virkning på mange som toreadorens røde klut har på tyren. Hadde formen vakt irritasjon bare i våre motstanderes leir, ville alt vært i sin skjønneste orden. Men dét er jo ikke tilfelle. Våre motstandereråder oss til å bruke formen *språk*, men vil samtidig at vi skal beholde *sprog*, slik at de kan peke på formen og si at se der, så alderdommelig er altså riksmalet! Nu kan vi svare at vi ikke bryr oss om hva våre motstandere mener og råder oss til. Men et gammelt ord sier at man bør ta imot et godt råd, selv om det kommer fra fienden. I dette tilfelle synes det meg fornuftig å ta fiendens råd opp til fornyet overveielse; det hadde vært til pass

Brev fra Knarlagsund

es på er ikke

i by og land.

For oss som
er en selvsagt
at riksmålet
er de skadene
e mellomriks-
har vært be-

sprog/språk,
jeg foretrek-
v interesse av
høste lærdom

ar lagt merke
ien har støtte
formen faller
om at formen

nåten minner
es meg ellers
el overveiet å
ll den stund
adorens røde
standeres leir,
e. Våre mot-
it vi skal be-
lderdommelig
våre motstan-
or ta imot et
det meg for-
vært til pass

for dem. — Hva formene nu og etter angår, er det for meg avgjørende at de er nordiske fellesformer, og at de dessuten er ganske utbredt i flere av våre dialekter.

Selvsagt har jeg vært utsatt for valgets kval også i min omgang med andre ord og former. Et av de ordene som har voldt meg mest bry er ordet ø eller øy. Carl Keilhau skrev at overgangen til øy hadde vært umotiverter, men at det ville være tilsvarende umotiverter å gå tilbake til formen ø, eftersom øy hadde slått igjennom. Men til tross for at dette siste må sies å være riktig nok, kan jeg ikke erklære meg på linje med Keilhau når han foretrak diftongen fremfor Nils Kjærs ensomme ø. Årsaken er ikke bare at den enslige bokstav i seg selv er et symbol på begrepet ø, omgitt som den er av papirets hvite hav. Det kan jo blant annet pekes på at også ø er en fellesnordisk form, og at denne form har en meget sterk plass i den litterære riksmålstradisjon helt frem til idag. Dertil kommer at øy jo er hunkjønn og i bestemt form heter øya. Forbausende er det da å legge merke til at svært mange av dem som bruker denne form, skriver en øy, vel hovedsakelig fordi vokalkollisjonen lager litt for kraftig dissonans. Den eneste løsning synes meg derfor å være en ø, øen, selv om den bestemte form står mindre sterkt idag.

Språklig radikalisme kan stundom gi seg rent tragikomiske utslag. For noen år siden var jeg en tid journalist i en kjent arbeiderpartiavis, hvor det ble benyttet former som ferja og tia. Særlig den siste formen hadde jeg vanskelig for å vri mine fingre til å skrive, noe som fremkalte utvetydige mishagsytringer fra redaksjonens ledelse. Jeg sa at jeg kunne til nød akseptere formen tida, men fikk opplyst at d'en var jo stum og dermed overflødig; den var kort sagt uønsket i avisens. På mitt spørsmål om den uønskede konsonant også skulle sløyfes i sammensetninger, fikk jeg til svar at selvfolgelig, man måtte jo være konsekvent!

Men da jeg så ville vite om det av hensyn til lesernes eventuelle reaksjoner ble ansett for å være tilrådelig å skrive f. eks. tidspunkt og tidsrum uten d, oppstod en nesten pinlig taushet. Siden dengang er den miskjente konsonant etter blitt en del av begrepet tid i vedkommende avis.

Mens den vesentlige del av kystbefolkningen i spenning går og venter på neste sildmelding fra «G. O. Sars», går jeg her og venter på resultatene av læreboknormalen. Men de venter med håp, jeg har det verre. Jeg venter i angst på nærmere beskjed om hvor meget som skal være forbudt av den rettskrivning som ungene inntil nu har lært, hvor meget av inneværende og tidligere skoleårs arbeide som skal vise seg spilt når det neste kommer. Verst er det selvsagt for elevene i avgangsklassen, som for en stor del har tenkt seg inn på videregående skoler til høsten. Stakkars unger, og stakkars lærere!

Idar Kristiansen

Der er perioder da noen hver kan føle seg fristet til å resignere. Jeg har nylig hatt en slik periode. Hva kan det nytte, hva har det nyttet, alt ditt lille strev i kampen for riksmålets soleklare rett? Læreboknormalen er jo vedtatt, resultatene vil dessverre vise seg, kan vi ikke likegodi oppgi kampen og betingelsesløst overgi språket til vår nådeløse fiende, språkbøddelen?

Heldigvis er det noen som aldri resignerer. For noen dager siden fikk jeg brev fra Janna Ullmann i Trondhjem. Kan du ikke tegne noen medlemmer der ute? spurte hun. Jeg tenkte litt på det, og snakket med noen mennesker, et halvt hundre, omrent. Jovisst, medlemmer ville de være, alle som én, det skulle nu også bare mangle! Men, sa de, vi må skynde oss og stift forening før karene drar ut på storsildfeltet!

Vi gjorde det, igår.

Det finnes mange, mange steder i vårt land der praktisk talt alle ville bli med i en riksmålsforening, om bare en eller annen Janna Ullmann gav dem et puff. Riksmålsforbundet burde ofre de mindre, de avsidesliggende stedene ligevel oppmerksomhet. Det er på slike steder vi kanskje står sterkest, på slike større oppmerksomhet. Nettopp hærverk, jeg sier det som det er. Det får ikke hjelpe at brødrene er fra Kvæfjord, potetbygda.

Bli fremfor alt ikke trette, skrev Nordahl Grieg. Jeg synes vi burde adoptere den linjen.

Superb
TAILORED FROM
FABRIC MADE BY
Reid & Taylor
LANGHOLM
SCOTLAND

Confectionery A/S
SUPERB
* MOLDE *

Beha

LYS I STEKEOVNEN gir synlig bakst
EGO OG MONOTUBE markedets overlegent beste kokeplater